

EVANGELI I FILOSOFIA DEMOCRÀTICA

I.- CARACTERÍSTIQUES DE LA DEMOCRÀCIA: TRETOS I VALORS DE REFERÈNCIA

La democràcia és l'organització social que tendeix a portar al màxim la consciència i responsabilitat cíviques de cadascú.

- que cada ciutadà siga guardià de la cosa pública
- que col·labore efectivament en l'obra comuna
- que siga conscient que col·labora.

La democràcia és una cultura que implica una certa concepció de la vida en comú, unes relacions humanes estructurades de forma elaborada al llarg de d'una història i d'una educació, i suposa al mateix temps una moral i implica una filosofia de la raó. (la raó no pertany a què sustenta el poder només, sinó que és compartida per tots.)

La democràcia és una forma d'entendre la vida i l'organització social que possibilita al ser humà arribar a ser realment persona¹. Més que una qüestió de disposicions institucionals, és qüestió de cultura i de forma de vida.

Afirma Gaston Piétri² que l'adveniment de la societat moderna és inseparable de l'adveniment de la democràcia, i el que caracteritza a ambdós és l'emergència del subjecte.

Individualisme

L'individu es convertix, en si mateix, en la primera i determinant referència. És el pas d'una societat on la primera cosa que compta és el conjunt a una societat individualista, on la primera cosa que compta és l'individu.³

L'esperit democràtic consisteix a deixar l'individu el màxim de capacitat d'opció.⁴

Una perversió d'este tret característic de la democràcia seria l'individualisme narcisista, és a dir centrar-se en un mateix i en la pròpia felicitat en detriment de la preocupació i del servei als altres. Ja Durkheim afirma que la democràcia ha de fonamentar la relació entre l'individu i la col·lectivitat de manera que els progressos de l'individualisme no provoquen la fragmentació del cos social.

Responsabilitat de cada subjecte: la consciència personal és la que impulsa cada persona a ser actora del seu propi esdevindre i de d'aquells que li rodegen. En este aspecte cada ciutadà és guardià de la cosa pública i col·labora efectivament en l'obra comuna. Per tant, l'individualisme, lluny de negar la comunitat, la inclou en el seu projecte pel seu sentit autèntic d'unes relacions fetes de reciprocitat.

Amb la democràcia hem entrat en una “societat contractual” Qui és el primer, l'individu o la societat? L'emergència de l'individu va a la parell amb la idea de creació del vincle social.⁵

¹ Oller, M.Dolores: “Ante una democracia de baja intensidad: la democracia a construir” V Seminario de profesionales jóvenes de cristianismo y justicia.

² Pietri, Gaston: “El catolicismo desafiado por la democracia” Edit. Sal Terrae, p.9

³ idem p.11

⁴ idem p.11

⁵ id.p.13

L'individualisme xoca amb el principi de comunitat? Emmanuel Mounier crea el concepte de “personalisme comunitari” per a distingir l'individu de la persona. D'aquesta manera res s'oposa a la instauració d'una verdadera democràcia, dissociant-la del seu individualisme, per a donar al subjecte-actor el seu autèntic fonament de persona creada per Déu a la seua imatge. La persona només viu de la seua relació amb altres persones en un intercanvi i una interacció que són trets constitutius de la seua vocació.

Consens

Però el “pacte social” no acaba de funcionar, perquè no hi ha vincle social sense un fons comú a què tots s'adherisquen, encara que siga en diferents graus.

L'exercici de la democràcia passa per la busca del compromís, per al que és necessària una concepció no dogmàtica de la veritat.

El consens com a lloc admés en el joc democràtic suposa un repte per a l'Església catòlica, de cara a l'acceptació lleial de la democràcia.

Societat civil

Enfront de l'excessiu domini de l'Estat es proposa la promoció de la societat civil per a tornar a la democràcia la seua verdadera inspiració. Pierre Ronsanvallon resumix així l'objectiu: “permetre que es reconstruísca una verdadera societat civil en un món esclafat per la burocràcia de l'estat i la regla de la mercaderia”

Des d'este punt de vista la democràcia és una pràctica exigent, un aprenentatge mai acabat, on la societat política consistix no sols en l'exercici del poder sinó a tindre en compte les aspiracions dels ciutadans.

Desig de llibertat

La llibertat no entesa com a absència d'obstacles (Hobbes) sinó com el desig de controlar el poder que serà exercit sobre els ciutadans i sobre la societat.⁶

Equitat

El ciutadà no obeïx una persona en particular, sinó a la llei, i esta és igual per a tots. Possibilitat permanent d'apel·lar tota decisió estimada injusta.⁷ Podem deduir que no hi ha democràcia sense el valor de la justícia.

Dignitat de tota persona humana

Esta dignitat es basa en el reconeixement de l'home com ser raonable. Tot home és un fi, no un mig. És necessari que cada un siga reconegut i reconega a l'altre. La democràcia reposa sobre una moral de respecte a la persona. La idea dels drets de l'home enuncia les exigències fonamentals d'este reconeixement. El respecte a esta referència és la condició de la vitalitat i salut d'una democràcia.⁸

⁶ Valadier, Paul: Les valeurs de référence dans l'exercice de la démocratie” en “Démocratiser la république” 1998

⁷ id.

⁸ id

Resolució dels conflictes i les tensions socials

La democràcia privilegia l'intercanvi d'arguments, el debat, la discussió i la no-violència constituïx un valor de referència. Pressuposa que els individus i els grups tenen opinions diferents i interessos divergents, però que existix sempre una via per a resoldre els conflictes. Els vencedors només ho són relativa i temporalment i tenen l'obligació de respectar a la minoria.⁹

Estos valors de referència essencials en l'exercici de la democràcia no pressuposen un total acord entre els ciutadans. Evidentment van units a l'exercici de la raó i al sentit de la dignitat de l'home, però no diuen res sobre el destí últim de la humanitat. No es pronuncien sobre el sentit de la història, del patiment o de la mort. Callen davant de les veritats últimes, per això són compatibles amb una societat filosòficament i religiosament pluralista.

Aquestos valors constituïxen la base del que Jacques Maritain anomenava el credo democràtic, o amb les seues pròpies paraules, “els punts de convergència pràctics constitutius de la carta democràtica.”¹⁰

II.- EVANGELI I FILOSOFIA DEMOCRÀTICA

El debat sobre si el cristianisme és la font, o una de les fonts dels valors democràtics és infinit i insoluble.

Segons Bergson la fraternitat és l'essencial de la democràcia, i d'ací “l'essència evangèlica de la democràcia”

Enfront de les concepcions de l'Antic Règim, que es recolzava en una diferència de naturalesa entre governants i governats, les concepcions democràtiques establixen que “els hòmens naixen i romanen iguals en drets”¹¹

Els cristians, ens podem adherir a este conjunt de valors sense renegar del que som, sense pretendre que estos valors ens pertanyen?

Com el cristianisme portador d'estos valors en la seua tradició religiosa no s'han trobat a gust en la seua transcripció política?

La justícia, la veritat, l'amor fraternal no són per al cristianisme entitats teòriques ni simples abstraccions de l'esperit.

Les arrels del cristianisme el col·loquen de ple en aquestos valors i al mateix temps li porten a exercir un juí crític del propi sistema.

La democràcia es convertix en la manera de “amar als altres com a un mateix” (Mt.19,19) perquè la verdadera democràcia mai persegueix la llibertat pròpia o del propi grup al marge de la llibertat de tots.

El missatge evangèlic allibera a l'esfera política de tota temptativa de sacralització i de la imposició heterònoma de la llei. Si hi ha una aportació del cristianisme a la filosofia democràtica, és aquella que deriva d'impulsar a l'home a una llibertat autònoma i responsable, a la busca de la justícia i del dret. Esta autonomia de les societats democràtiques les predisposa a regir-se segons els valors de la no-violència, del no menyspreu a l'altre, de la solidaritat humana.

⁹ id

¹⁰ Maritain, Jacques: “L'home et l'État” Oeuvres complètes, volumen IX, p.607. Edit. Saint Paul, 1990

¹¹ Art. 1r. de la Declaració dels Drets de l'home i del ciutadà. (26-8-1798)

La busca de la veritat en l'orde social i polític s'opera segons estos valors, i no per imposició d'una pretesa veritat absoluta i per sempre.¹²

La fe cristiana predisposa a la formació d'actors socials responsables, no sols de ciutadans crítics, sinó també d'hòmens i dones capaces d'iniciatives i a assumpció de responsabilitats a tots els nivells de la vida social.

Des de la perspectiva de la tradició bíblica, la religió educa en la consideració de l'altre, de tot ser humà, com valuós i digne en si mateix, pel fet de ser imatge de Déu. Enormes impulsos utòpics han travessat la història occidental basats en esta idea de la radical igualtat de tots els sers humans.¹³

Quan el cristianisme educa els seus seguidors a viure segons l'evangeli, els obri a la solidaritat humana més gran, i a fer un treball eminentment polític, perquè forma ciutadans responsables i crítics sense els quals la democràcia s'afonaria.¹⁴

El filòsof J.Habermas, tan poc sospitós de vel·leïtats religioses, afirma que quasi tots els grans valors que travessen la cultura occidental tenen les seues arrels en la tradició judeocristiana. La religió ha sigut el gran vehicle de l'educació i de la transmissió dels principis i valors democràtics.¹⁵

La tradició judeocristiana, és la gran transmissora del valor de l'absolut de la persona humana, i açò ha sigut assumit per tota la consciència laica del nostre temps.

III.- ESGLÉSIA I DEMOCRÀCIA

3.1. Història de l'Església

Per què quan va fer la seua aparició la democràcia no va ser rebuda amb alegria i durant el s. XIX els catòlics es van tirar en braços dels vells partits monàrquics? Això va obrir tal abisme entre l'Església i el món que encara hui persistixen vells tics contra la democràcia.

En 1791 el papa **Pius VI** va condemnar la Declaració dels Drets de l'Home com quelcom “monstruós que, no obstant per a l'Assemblea pareix derivar de la igualtat i la llibertat connaturals a tots els hòmens”

En 1864 **Pius IX** publica el **Síl·labus**, un dels atacs més grans de l'Església en la seua apreciació de l'esperit laic. L'Església es va enfrontar per primera vegada amb criteri total amb la mentalitat contemporània.

Tal com naix de la **filosofia de la Il·lustració**, la idea democràtica s'acomodarà amb prou facilitat a la versió protestant de la fe cristina, en la mesura que esta valora la consciència individual en la lliure interpretació de la paraula de Déu a través de la Bíblia.

El catolicisme per la seua banda, valora el principi d'autoritat, i en aquell moment ho va fer amb una imbricació tal de lo polític i de lo religiós que va acabar legitimant amb legitimació divina a una monarquia absoluta. Açò va plantejar la qüestió entorn de l'autoritat, abans de passar a la qüestió del mode d'exercir la dita autoritat.¹⁶

¹² Valadier, Paul: id

¹³ Mardones, J.M.”¿Adónde va la religión?” Edit. Sal Terrae, p.134

¹⁴ Valadier, Paul: id

¹⁵ Mardones, J.M. : op.cit p.131

¹⁶ Piétri, Gaston: op.cit p.31

En 1942, **Jacques Maritain** advocava per la democràcia en nom de la seua fe en el Déu de Jesucrist davant d'una barbàrie nazi de què molts catòlics continuaven sent poc conscients.¹⁷

En els Estats Units, Jacques Maritain es va sentir impressionat per l'aliança entre la religió i una democràcia que "mai ha oblidat els seus orígens cristians." Esta situació nord-americana incita Jacques Maritain a remuntar-se més enllà de l'enfrontament que durant més d'un segle ha portat a les democràcies modernes a Europa a renegar de l'Evangeli i al cristianisme en nom de la llibertat humana a combatre les aspiracions democràtiques en nom de la religió.

Maritain manté que "la democràcia està lligada al cristianisme i que l'impuls democràtic va sorgir en la història humana com una manifestació temporal de la inspiració evangèlica."¹⁸ "Esta forma i este ideal de vida comuna que anomenen democràcia procedixen de la inspiració evangèlica, i més encara, no poden subsistir sense ella"¹⁹

Des d'esta òptica Maritain considera que la Revolució francesa és la "explosió de l'idealisme cristià laïcitzat"

El filòsof **Marcel Gauchet** desenvolupava la tesi de l'origen cristià de la societat moderna. "L'era de la religió com a estructura ha acabat". Per tant, el millor és acceptar el seu final, si s'entén per religió un conjunt de principis que estructuren des de l'exterior la societat mateixa, determinant directament tant les seues institucions com les mentalitats i els costums.

Des d'este punt de vista, encara quan queden encara un significatiu nombre d'individus religiosos, la societat com a tal és atea. Però conclou que no cal buscar per a esta societat moderna una altra matriu que el propi cristianisme. Els cristians no poden sinó estar atents: el cristianisme és la "única religió compatible amb la modernitat per poc que siga capaç d'evolucionar i d'adaptar-se."²⁰

Maritain considera una característica central del règim democràtic el fet que els dirigents reben el dret de governar "gràcies al consentiment o a la voluntat del poble o del cos de la comunitat, en el que residix sempre l'autoritat abans de ser depositada en els caps"

La raó d'este lloc fonamental concedit al poble, i a través d'ell a cada home, és la igualtat de tot ant Déu.

Si les coses són tan simples pel que fa a l'autoritat del poble i a l'autoritat de Déu, per què eixa profunda reticència dels mitjans catòlics a acceptar la democràcia?

Encara **Lleó XIII** en l'encíclica **Diuturnum** de 1881 deplorava el concepte d'autoritat que procedix del poble. Esta idea és fruit nefast dels "nous amos" que són els filòsofs, dels que els catòlics han d'apartar-se. L'autoritat dels governants deriva de l'autoritat divina, citant Sant Pau "no hi ha autoritat que no provinga de Déu" Frase que va servir durant molt de temps per a justificar una autoritat política del tipus monarquia de dret diví.

No obstant, el papa Lleó XIII, a pesar del seu temor a veure esvaïr l'autoritat en la societat civil, i de rebot en la pròpia Església introduïx matisos importants. La font d'autoritat és Déu, però reconeix una sana llibertat d'apreciació quant a la manera de designar als que han de governar la cosa pública. Distinció entre l'origen de l'autoritat i el mode de designació dels governants.

El naixement de la modernitat política s'identifica, per a Alain Touraine, amb este canvi radical pel que el poder ser reconeix com un producte de la voluntat humana en compte de ser imposat per una decisió divina, el costum o la naturalesa de les coses"

¹⁷ Maritain, Jacques: "Christianisme et démocratie" Ed. De la Maison française.

¹⁸ Maritain, Jacques: op.cit.

¹⁹ id

²⁰ Gauchet, Marcel: "La Scène catholique" Autrement 75 (1985)

En 1944 el papa **Pius XII** s'alegra ” que la forma democràtica de govern aparega com un postulat imposat per la pròpia raó”²¹ “Quan reclamem més democràcia i millor, esta exigència no pot tindre un altre sentit que el de posar al ciutadà més en condicions de tindre una opinió pròpia, d'expressar-la i de fer-la realitat d'una manera que concorde amb el bé comú” No es parla únicament de legitimitat, sinó d'existència i, a més, de l'exigència d'una democràcia activa.

L'adopció per part de l'ONU, el 10 de desembre de 1948, de la Declaració universal dels drets de l'home va constituir un esdeveniment fonamental per a la democràcia. El papa **Joan XXIII**, en l'encíclica **Pacem in terris** (1963), va saludar este esdeveniment com un alba per a la humanitat.

Pau VI en la **Huitantena Adveniens** (1971) advocava per “una democràcia moderna capaç d'associar concretament als hòmens i a les dones d'este temps a les decisions que concernixen a la vida en comú”

Joan Pau II afirma en la **Centesimus annus** (1991): “l'Església aprecia el sistema de la democràcia en la mesura que assegura la participació dels ciutadans en les opcions polítiques i garantix als governats la possibilitat de triar i controlar els seus propis governants, o bé la de substituir-los oportunament de manera pacífica”

El propi Joan Pau II va afirmar que el lema de la revolució (Llibertat, Igualtat, Fraternitat) representa l'expressió d'uns valors cristians i que els que van encunyar este lema volien actuar a favor de l'home.

Esta pinzellada històrica resumix una batalla absurda i mal plantejada que va incapacitar a l'Església per a “llegir els signes dels temps” i li va fer oposar-se a les democràcies naixents: l'oposició entre els drets de l'home i els drets de Déu.

Però no hi ha tal oposició entre els drets de Déu i els drets de l'home, ja que un dels fonaments teològics de la democràcia és que per voluntat del mateix Déu revelat en Jesús, els drets de Déu són precisament els drets de l'home. I no altres. Voler respectar “altres drets de Déu, diferents d'altres drets de l'home pot ser només una manera de buscar-se poder, per part dels qui es creuen “representants de Déu”²²

Per fi l'Església catòlica, lluny de considerar que la democràcia competix amb els drets de Déu en la seua autoritat sobirana, descobreix, en definitiva, en el dret de l'home a triar i a fer realitat un model, el verdader compliment dels dissenys de Déu.²³

Si la democràcia i l'Església pareixen per fi portar-se bé, ha sigut perquè tant l'una com l'altra s'han vist sacades per eixe fenomen nou en la història que ha sigut el totalitarisme.

Les democràcies modernes han nascut del rebuig a l'arbitrarietat, al poder despòtic, a la dependència dels capritxos dels poderosos. Hi ha en el seu origen una desconfiança cap al poder de l'home sobre l'home, una temptativa de limitar-ho el més possible.

Després que els sistemes totalitaris han revelat la seua innata perversitat, s'ha imposat a gran part del món la convicció que la democràcia continua sent el mode de govern més segur, el que presenta, respecte de les expectatives més elementals de la humanitat, les millors garanties contra el despotisme i l'opressió.²⁴

²¹ Piètri, Gaston: op.cit. p.21

²² González Faus, J.I.: “Epílogo, democracia como eucaristía” en Ante una democracia de baja intensidad, 1989.

²³ Piètri, Gaston: op.cit. p.37

²⁴ id p.41

Així, doncs, cal constatar que sense el factor cristià no pot explicar-se la tradició democràtica nord-americana, ni la reconstrucció d'Europa després de la II Guerra Mundial sobre els pilars de la democràcia (Schumann, Adenauer, De Gasperi, i la participació activa de Jacques Maritain en la Declaració dels Drets Humans.

3.2. Església i Democràcia en un nou temps

La democràcia s'associa amb els drets humans, i ningú podrà ja desfer este vincle. L'Església catòlica va prendre nota d'això i va proclamar en el Vaticà II, el principi de la llibertat religiosa. Però la llibertat és indivisible, i el que és vàlid per a la llibertat religiosa ho és també per a totes les llibertats democràtiques.

Per tant, el cristianisme entra en l'esfera pública no sols per a protegir la seua pròpia llibertat de religió, sinó totes les llibertats i drets moderns, i el mateix dret d'una societat civil democràtica, i en conseqüència l'Església ha deixat de ser una institució obligatòria i s'ha convertit en una institució religiosa lliure de la societat civil.

Açò no significa que l'Església ja no vaja a exercir un paper públic, sinó que l'Església ja no serà l'estat, o la societat política, sinó una societat més dins de la societat civil. Ja no té poder per a regular la moralitat pública de tots els ciutadans, i ni tan sols està clar que pugui controlar la moralitat privada dels mateixos fidels catòlics.

Ja no és possible per a l'Església "reconquistar" la societat civil refrenant la secularització i la pròpia laïcitat, pressionant directament sobre la legislació per a ajustar-la de pressa i bé a les normes del magisteri eclesial. La democràcia no pot acomodar-se a este tipus d'actitud, ni tampoc la credibilitat de l'Església.

No es tracta de negar a l'Església, com a altres instàncies socials, el dret a criticar processos sociopolítics. En bona part de les seues intervencions es detecta una actitud dogmàtica i intolerant, que es deriva de la convicció de creures administradora i en monopoli d'una Veritat i d'una salvació que els altres desconeixen i necessiten.

En algunes ocasions, quan l'Església entra en els debats públics és molt ineficaç, perquè no ha sigut capaç d'emmarcar el seu discurs de manera que no fóra titlat de crítica conservadora i partidista o de crítica tradicionalista de la moderna cultura secular. Siga per les raons que siga, les intervencions públiques de l'Església no han promogut cap seriós debat públic sobre el significat i la naturalesa de la moralitat privada i pública en les societats modernes.²⁵

En què han pogut xocar i poden encara molestar al cristianisme, i més concretament als catòlics, estes perspectives democràtiques?

Són massa les ocasions en què la jerarquia eclesiàstica apareix recelant de la societat democràtica pluralista i secular i condemnant aquelles normes i conductes que s'emparen en la legalitat democràtica i que no s'ajusten a les directrius morals del magisteri de l'Església.

El mateix Gaston Piétri respon: "només és possible respondre a estes qüestions invocant el necessari discerniment a què està cridat l'Església en cada moment de la seua història. Es tracta de fer una selecció entre els aspectes permanents del missatge i els aspectes contingents, forçosament tributaris de les evolucions històriques"²⁶

²⁵ Casanova, José: "Dimensiones públicas de la religión en las modernas sociedades occidentales" En Iglesia Viva nº 178-179, 1995, p.409

²⁶ Piétri, Gaston: op.cit p.19

És necessària la *Inculturació*, no sols respecte de les tradicions culturals històriques i geogràfiques, sinó també respecte dels canvis culturals en els països d'antiga tradició cristiana. L'Església havia conegut societats estables, i tal estabilitat li pareixia la imatge mateixa de la immutabilitat del Déu etern.

L'Església ha de deixar-se interpel·lar per la cultura democràtica i percebre en quines condicions esta cultura democràtica pot col·laborar a una renovació evangèlica dels seus modes d'organització eclesial.

La democràcia continua plantejant a l'Església molts problemes. Alguns són continuació dels conflictes inicials, perquè la memòria col·lectiva està finalment més viva del que pareix. Altres problemes són en part nous, en un món en què els canvis experimenten acceleracions imprevisibles i a vegades desconcertants.

El fonamentalisme catòlic no té el menor dubte a apuntar al laïcisme sorgit de la Il·lustració com una de les forces del mal que estan determinant a Europa i arrossegant-la al paganisme. El fonamentalisme catòlic qüestiona la possibilitat d'una verdadera ètica autònoma, és a dir, una ètica basada en la raó i la llibertat. Es nega la possibilitat d'una ètica civil i política que s'allunye dels postulats de la doctrina moral del Magisteri de l'Església. En nom d'una moral de màxims es deslegitima una ètica de mínims.

Des de la institució eclesial es reacciona defensivament. Enfront del que advertix com a pèrdua de control, com a lleugeresa en les interpretacions doctrinals, com a risc d'un pluralisme amenaçador de la seua coherència, la institució reacciona amb un reforçament dels controls doctrinals, amb una crida a la cohesió institucional, amb un tancament de files cap a dins, i atacs cap a la modernitat, amb una actitud de reconquesta, intentant imposar comportaments morals a la societat pluralista i democràtica.

Si fóra de la Veritat no hi ha llibertat, s'imposa una actitud bel·ligerant contra totes aquelles formes de pensar o d'actuar que no s'ajusten a la dita Veritat.

La mobilització neointegrista voldria establir la situació anterior de predomini de la religió sobre la moral social. Des de la jerarquia se sent la temptació contínua de pensar en si mateixa com l'expenedora de valors i de normativitat social. Fora de l'Església, de la religió, no es generaria verdadera moralitat.

Esta concepció que porta al monopoli religiós de la moral i encara de l'ètica civil reproduïx novament la confrontació religió/democràcia.²⁷

Un sistema de dogmes pot ser una bona arca per a mantindre's a sure i salvar-se del diluvi de "la modernitat" i de la història. Però l'Església es tancarà més sobre si mateixa i serà més propícia al fonamentalisme si no intenta llegir "els signes dels temps"

El gran repte de l'Església actual és la **credibilitat**. Si es vols ser fidel al lema "la Veritat vos farà lliures", cal estar disposats a deixar-se alliberar inclús de la mania poc evangèlica de pensar que només nosaltres posseïm "la Veritat".

En una societat pluralista, apostar per la veritat, la llibertat i el bé, passa pel respecte a la veritat, llibertat i forma d'entendre el bé que tenen els altres.

Enfront de l'ortodòxia opressiva i fanàtica i al replegament i atrinxerament defensius, el pluralisme exigix una actitud de diàleg, de negociació i de tolerància per a poder viure i compartir les pròpies conviccions i les dels altres.²⁸

No és un Déu útil, un Déu-refugi, sinó un Déu a l'altura de les més nobles aspiracions de l'home el que els cristians han de proposar al seu lliure i gratuït reconeixement. En tot cas, és l'única via adequada per a l'anunci de l'Evangeli en una societat democràtica.

²⁷ Mardones, J.M.: op.cit p.98

²⁸ Velasco, Demetrio: "Iglesia y Democracia" en Iglesia Viva nº 178-179, 1995, p.316

IV.- CRISTIANISME I VIRTUTS PÚBLIQUES DE LA CIUTADANIA DEMOCRÀTICA²⁹

4.1. Ètica civil

L'ètica de la ciutadania democràtica ressalta com hem vist dos característiques: l'afirmació de la *individualitat* i la *distinció entre el que es públic i el que es privat*.

L'afirmació de la *individualitat* es concreta en la defensa de la independència i separabilitat dels individus, mereixedors de respecte com a subjectes de drets inalienables. Adquirix importància des d'este aspecte l'*autonomia personal*, des de la que cada un ha de poder decidir i realitzar amb llibertat els plans de vida que jutge convenients, la qual cosa suposa l'assumpció del *pluralisme social*.

Quant al públic i allò que s'ha privat no han de ser excloents, ja que el públic servix per a protegir la busca dels interessos particulars.

L'ètica civil és estrictament l'ètica de la ciutadania democràtica, l'ètica compartida necessàriament per tots i d'acord amb la nostra condició de ciutadans, mentres que l'ètica de màxims són les expressions plurals i opcionals que en la nostra condició d'individus autònoms triem amb llibertat.

L'ètica civil guia la convivència de les llibertats, mentres que les ètiques de màxims guien els nostres projectes d'autorealització, i han de ser respectades tant per les institucions com pels que no les compartixen.

L'ètica civil és, dons, una ètica de “mínims” de convivència, però no esgota com a tal la referència a la moralitat. Junt amb el que considerem obligatori per a tots els ciutadans, està el que considerem apropiat per a la nostra vida aconseguida com a persones concretes que som. Ací entra en joc les propostes d'ètiques de màxims per a aconseguir una vida ple i feliç. És evident que esta ètica de màxims no pot contradir no pot contradir les exigències de la justícia procedimental i social de l'ètica civil. Poden dinamitzar la vida pública?, o han de mantindre's en l'esfera privada?

4.2. Virtuts públiques i virtuts cristianes

Les virtuts públiques són hàbits rellevants dels ciutadans que refermen els valors que sostenen la ciutadania democràtica i els principis de justícia: solidaritat, tolerància, justícia, capacitat de diàleg, raonabilitat, responsabilitat social.

La resta de virtuts són virtuts privades? El mateix Xabier Etxebarria considera que es tracta més prompte de virtuts directament dirigides a la perfecció de les persones i que les fan millors ciutadans. Pensem en virtuts com la sinceritat, la gratitud, la perseverança, la fortalesa, la misericòrdia, la humilitat, la caritat. Per a la moral cristiana l'amor és la referència suprema, la qual cosa potència i autentifica les altres virtuts que, en el fons vénen a ser desenvolupaments parcials de l'amor.

Viscudes adequadament ens fan millors ciutadans, més compromesos amb la llibertat i la igualtat de tots, i en eixe sentit són també virtuts socials.

²⁹ Etxebarria, Xavier: en Iglesia viva nº 202, any 2000, p.61 i ss.

Açò vol dir que la distinció entre virtuts privades i virtuts públiques no és nítida. Caldria parlar de virtuts públiques que al mateix temps contribuïxen a la perfecció de la convivència ciutadana. Parlar de virtuts cristianes no significa defensar que siguin exclusivament cristianes, sinó que són rellevants en el conjunt de l'experiència i de la tradició cristiana.

En quina mesura la proposta o els valors de la moral cristiana, pot connectar-se amb l'ètica de la ciutadania i les virtuts públiques?

Cal esperar al Vaticà II perquè es reconegui la llibertat religiosa, i en el magisteri eclesiàstic encara continua havent-hi una forta resistència a anar al fons de la qüestió, la relació entre veritat i llibertat, per a acceptar que en la normativitat social el primat no està en la veritat (definida per qui?), sinó en la llibertat, des de la que es té dret a l'error.

El catolicisme ha d'assumir que és una proposta opcional en una societat plural sense intentar imposicions ara més subtils per la carència de poder, i tornant a les seues arrels, reprendre a fons una inspiració evangèlica per a la tolerància, a partir de la centralitat de l'amor. Amb la democràcia han acabat els temps de la imposició religiosa.

Cal reconèixer que amb molta freqüència el cristianisme dominant s'ha centrat en la moral de la culpabilitat i del no, i que si vol aportar a la societat una moral de virtuts que ens perfeccione com a persones i com a ciutadans haurà d'afrontar la moral del sí i de la creativitat lliure.

La imatge d'una ètica civil pública i unes ètiques de màxims privades que caminen en paral·lel des d'origens diferents és incorrecta. Açò suposa que la tradició cristiana ha aportat i ha de continuar aportant continguts a l'ètica civil. Ara bé, no de qualsevol manera: el que passa a formar part de l'ètica civil s'assumix des de la laïcitat. No hi ha virtuts públiques cristianes sinó virtuts públiques laiques que, entre altres tradicions, tenen arrels en la tradició cultural cristiana. Des d'este punt de vista el cristianisme no és pura i estricta qüestió de privacitat, sinó que pot intervenir en la configuració del subjecte cívic.

Cal reconèixer que hi ha poca confluència en el diàleg entre cristians i els que no es reconeixen com a tals. La reflexió laica tendeix a ignorar les arrels i aportacions de la cultura cristiana, i la reflexió cristiana tendeix a no eixir del seu gueto. Però el remei no està a atrinxerar-se sinó a cultivar una fe intensament oberta per coherència amb el que suposa la centralitat de l'amor i perquè es farà així més fecund el mode d'aportació cristiana a la ciutadania.

La contribució del cristianisme a la ciutadania democràtica reclama de la comunitat política una concepció de laïcitat oberta.

4.3. L'abast públic d'algunes virtuts cristianes

La virtut de la justícia és la referència absoluta de les virtuts de ciutadania, i l'amor ho és de les virtuts cristianes.

La noció de justícia procedix de l'escolàstica. La solidaritat i la fraternitat són conceptes eticopolítics procedents del tradició judeocristiana.

En paraules de Ricoeur, "no pot aduir-se la caritat per a ignorar la justícia, però pot aduir-se l'amor com a poètica de la justícia." Esta complementació de la justícia la pot fer l'amor animant virtuts més específiques que naixen d'ell, com la compassió, la misericòrdia, la mansuetud, la solidaritat que és ja una virtut consagrada com a virtut pública.

V.- REPENSAR LA DEMOCRÀCIA DES DEL CRISTIANISME

És evident que la democràcia no pot quedar reduïda a la creació i funcionament de les institucions públiques. És precis recuperar l'ètica democràtica i açò afecta tant els ciutadans individualment considerats com als diferents col·lectius que integren la societat civil, inclosa l'Església i els cristians.

En este sentit urgix introduir en la societat criteris morals perquè no es moga només per criteris particularistes, sinó que tinga en compte la solidaritat, la justícia i l'acceptació de la diversitat, és a dir, criteris en definitiva socials.

En conseqüència la democràcia ha de ser un instrument al servici de finalitats col·lectives. El fonament de la democràcia és la persona humana en la seua dimensió comunitària. L'home és conscient que el seu destí està lligat als altres, "al bé comú". No pot haver-hi ben individual sense bé col·lectiu. Este "ben comú" ha d'incorporar elements de gratuïtat, per això és qüestionable que es puga vertebrar a partir de l'exclusiu "interés privat".

És precis, dons superar el marc teòric vigent basat en l'individualisme modern i incapaç de configurar la realitat social des del reconeixement de tots. Per tant, si es vol aconseguir una existència verdaderament humana és necessari repensar la societat des de la cooperació i no des de la competència.

Repensar la democràcia en este moment històric és fer-ho des del pluralisme que té dos vessants: la pluralitat d'actors que han de concórrer a la governabilitat mundial i que trenquen el marc estatal, i la pluralitat de cultures que ens exigix viure la llibertat al servici de la inclusió social i la igualtat al servici de la diferència.³⁰

Urgix pensar i tindre l'atreviment de proposar un nou model de solidaritat que passe per una revisió a fons del model de desenvolupament i estil de vida actuals.

Urgix pensar en una democràcia participativa que vertebre el teixit social i trenque el corporativisme, recuperant la societat civil, en el sentit de tornar la veu als agents socials.

La democràcia necessita ciutadans disposats a jutjar les institucions i les seues pràctiques i a considerar-les bones només si afavorixen el desenvolupament de la seua autonomia, de la seua capacitat d'arribar a ser persones. Cal educar i formar en un esperit crític i en el discerniment, a fi d'enfortir la consciència de llibertat i autonomia individual davant dels estímuls que ens rodegem. En definitiva, recuperar el paper de la cultura com a instrument de canvi i transformació.

Les nostres democràcies necessiten hòmens i dones convençuts d'estos valors fonamentals, i les Esglésies haurien de jugar un paper de fundació simbòlica d'estes democràcies en el nou mil·lenni, no prenent dictar als ciutadans i als poders públics les accions a realitzar, sinó just al costat dels hòmens creients i no creients en el servici a l'home. (Paul Ricoeur). Les diferents esglésies haurien de jugar un paper important com a promotores de solidaritat i d'espais on es viu la gratuïtat.

D'aquesta manera, les esglésies serien al mateix temps fidels al missatge evangèlic que col·loca l'home davant de la grandesa divina de la seua tasca humana, i a la democràcia que té necessitat ciutadans actius, crítics, buscadors del bé de tots i conscients del nostre destí comú. La fe cristiana ens pot ajudar a estar vigilants perquè els valors democràtics no es debiliten. La democràcia és una obra quotidiana i permanent.³¹

La democràcia que tenim no pot funcionar com suprem tranquil·litzador de consciències, sinó com motivador cap a una meta que potser serà inaccessible històricament, però cap a la qual és possible que la història vaja acostant-se cada vegada més.

³⁰ Oller i Sala, Dolors: "Un futuro para la democracia"

³¹ Valadier, Paul: op.cit

Quin cristianisme és el que cap en estes circumstàncies històriques? Com parlar de Déu al no creient, a l'home sense religió?

La tradició cristiana ha d'actuar com a factor exigent de la ciutadania democràtica.

És necessari un cristianisme més sensible a la història concreta dels hòmens, un cristianisme solidari amb l'home i amb el cosmos.

La religió com a oferta de salvació, col·loca la felicitat no en la satisfacció material, sinó en la col·laboració personal i suposa una crida a la responsabilitat personal. La tradició bíblica concep la persona com ser lliure i per això educa en la responsabilitat de l'home amb els altres. La religió educa en l'orientació cap al màs, en la coresponsabilitat, en l'actitud de proximitat.

La tradició bíblica educa en el respecte a l'altre, en la igualtat radical de totes les persones perquè l'home està fet a imatge de Déu. L'exigència de la fe cristiana en el nostre temps és respectar l'autonomia de la raó humana. (Bonhöffer)

La religió ens situa davant de la profunditat de la realitat, davant del misteri, i per això educa en la contemplació.

El cristianisme segueix avui formant una minoria cristiana activa precisament sota els paràmetres d'una ciutadania democràtica exigent en oposició a una ciutadania de baixa intensitat pròpia de la cultura de l'individualisme possessiu en estos temps de globalització neoliberal.³²

Els trets d'esta ciutadania exigent que s'està socialitzant hui en el teixit cristià són:

Una ciutadania que viu com a identitat personal l'interés per la cosa pública, la mirada desperta a la realitat i el fer-se càrrec del bé comú.

Una ciutadania com a projecte de drets per a tota la persona humana.

Una ciutadania planetària, inclouen-te i cosmopolita, d'identitats compartides, compassiva cap als ciutadans menys iguals, partidària del diàleg, la no-violència, la cooperació i la pau.

Una ciutadania lliure i exigent dia a dia, amb els seus governs i polítics, amb les seues empreses, amb els mitjans de comunicació, amb la cultura, amb les institucions religioses i socials.³³

El cristianisme contribuïx des de diferents línies d'acció a la reconstrucció d'esta ciutadania democràtica. La principal és la formació de persones que visquen des del Déu de Jesús la justícia i la solidaritat. La coherència i el testimoni en la vida quotidiana és el fonament d'un concepte cristià de ciutadania.

Patrici Ruiz Esteve

Graduats

1 de novembre del 2004

Festivitat de Tots Sants

³² García de Andoain, Carlos: “ El cristianismo en la reconstrucción de la ciudadanía democrática”, en Iglesia viva nº 213, 2003, p.62

³³ id. P65

VI.- BIBLIOGRAFIA

1. Casanova, José: “*Dimensiones públicas de la religión en las modernas sociedades occidentales*”, en Iglesia Viva nº 178-179, Valencia, 1995
2. Delors, Jacques: “*Valores cristianos y sociedad laica*”, en Iglesia Viva nº 178-179, Valencia, 1995
3. Etxeberria, Xavier: “*Religión cristiana y virtudes públicas de la ciudadanía democrática*”, en Iglesia Viva nº 202, Valencia, 2000.
4. García de Andoain, Carlos: “*El cristianismo en la reconstrucción de una ciudadanía democrática*”, en Iglesia Viva nº 213, Valencia, 2003
5. Gauchet, Marcel: “*La religión en la democracia*” Edit. Complutense, 2003
6. González- Carvajal, Luis: “*Cristianismo y Democracia*”, en Iglesia Viva nº 101, 1982
7. Mardones, J.M.:”*Para un cristianismo de frontera*” Cuadernos FyS/Sal Térrae, 2000
8. Mardones, J.M. “*Adónde va la religión. Cristianismo y religiosidad en nuestro tiempo*”. Santander, Sal Térrae, 1996.
9. Oller, M. Dolors: “*Ante una democracia de baja intensidad: la democracia a construir*”V Seminario de Profesionales jóvenes de Cristianisme i Justicia.
10. Pietri, Gaston: “*El catolicismo desafiado por la democracia*”, Sal Térrae, 1999.
11. Valadier, Paul: “*Démocratiser la république*” Semanas Sociales de Francia, 1998
12. Velasco, Demetrio: “*Iglesia y Democracia*”, en Iglesia Viva nº 178-179, Valencia, 1995.
13. Velasco, Fernando: “*Aproximación al fundamentalismo político católico actual*”, en Iglesia Viva nº 178-179, Valencia, 1995

EVANGELI I FILOSOFIA DEMOCRÀTICA

I.- CARACTERÍSTIQUES DE LA DEMOCRÀCIA: TRETOS I VALORS DE REFERÈNCIA

- Individualisme
- Consens
- Societat civil
- Desig de llibertat
- Equitat
- Dignitat de tota persona humana

II.- EVANGELI I FILOSOFIA DEMOCRÀTICA

III.- ESGLÉSIA I DEMOCRÀCIA

- 3.1. Història de l'Església
- 3.2., Església i democràcia en un nou temps.

IV.- CRISTIANISME I VIRTUTS PÚBLIQUES DE LA CIUTADANIA DEMOCRÀTICA

- 4.1. Ètica Civil.
- 4.2. Virtuts públiques i virtuts cristianes.
- 4.3. L'abast públic d'algunes virtuts cristianes.

V.- REPENSAR LA DEMOCRÀCIA DES DEL CRISTIANISME

VI.- BIBLIOGRAFIA